

דבר תורה לפרשת פנחס מאת מר אליעזר דניאל יסלזון – יו"ר המכון הגבוה לתורה והמדרשה

"עלה אל הר העברים הזה"

פרשת פנחס כוללת תשעה סיפורים שונים המתרחשים כולם בשנה האחרונה ללכתם של בני ישראל במדבר, לקראת כניסתם לארץ כנען.¹ בסיפור השביעי בפרשה מצטווה משה לעלות אל הר העברים ולהשקיף אל עבר ארץ כנען לפני מותו. לסיפור זה ארבע חלקים:

1. הציווי

(יב) וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי מֹשֶׁה עֲלֶיךָ אֵלֶיךָ הָעֵבֶרִים הַזֶּה וְרֵאֵהוּ אֶתְהָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: (יג) וְרֵאִיתָהּ אַתְּ לָהּ וְנִאֲסַפְתָּ אֶלְעֵמֶיךָ גַּם אֶתְהָאָרֶץ אֲשֶׁר נָאֲסַף אֹהֶרֶן אָחִיךָ: (יד) כֹּאֲשֶׁר מְרִיתֶם פִּי בַמִּדְבָּר צִיָּן בְּמִרְיַת הָעֵדֻת הַזֶּה לְהַקְדִּישׁוּנִי בַּיָּמִים לְעִינֵיכֶם הַיּוֹם מִיִּמְרִיבֵיכֶם קִדְּשׁ מִדְּבָרְכֶן: פ
משה אינו נענה לציווי. במקום ההיענות, מבקש משה למנות לו מחליף.

2. בקשת משה למינוי מחליפו

(טו) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר: (טז) יִסַּף אֶל־הָאֱלֹהִים הַרוּחַ וְלִקְלִבְשֶׁךָ אֶמִּישׁ עֲלֶיךָ: (יז) אֲשַׁרְצֶנְךָ לִפְנֵיכֶם וְאֲשֶׁר יָבֹא לִפְנֵיכֶם וְאֲשֶׁר יִצְיָאֶם וְאֲשֶׁר יָבִיאֶם וְלֹא תִהְיֶה עֵדֻת ה' פְּצֹלָאן אֲשֶׁר אֵיךְ לִפְנֵיכֶם רָעָה: הַקִּבֹּה נֶעֱנָה לִפְנֵיכֶם שֶׁל מֹשֶׁה, וּמִצִּיּוּן אֶת יְהוֹשֻׁעַ כְּמֹתָאִים לְתַפְקִיד הַמְנַהֵג הַמְחַלֵּף

3. בחירת יהושע

(יח) וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי מֹשֶׁה קְחֶלְךָ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נֹון אֶמִּישׁ אֲשַׁרְרֶנְךָ בְּךָ וְסִמַּכְתָּ אֶת־יָדְךָ עָלָיו: (יט) וְהֶעֱמַדְתָּ אֶת־לִפְנֵי אֱלֹהֵיךָ הַפְּתִיחַ וְלִפְנֵיךָ קְלַעְךָ וְצִוִּיתָהּ אֶת־לִפְנֵיךָ וְצִוִּיתָהּ אֶת־לִפְנֵיךָ מִהוֹדֶךָ עֲלֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמַעֲךָ קְלַעְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (כא) וְלִפְנֵי אֱלֹהֵיךָ הַפְּתִיחַ יַעֲמֵד וְשָׂאֵל לֵךְ בְּמִשְׁפַּחַט הָאוֹרִים לִפְנֵי ה' עַל־פִּי וְעַל־פִּי יָבֹאוּ הָאֵימָה וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־ךָ וְקָלְהֶעֱדָה:

4. משה מסמך את יהושע על פי ציווי של הקב"ה

(כב) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ וַיִּקַּח אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיַּעֲמֵד אֹהֶיּוֹ לִפְנֵי אֱלֹהֵיךָ הַפְּתִיחַ וְלִפְנֵי קְלַעְךָ: (כג) וַיִּסַּמְךָ אֶת־יָדְךָ עָלָיו וַיִּצְוֶהוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד־מֹשֶׁה:

הופעת הסיפור השביעי כאן מעוררת מספר קשיים.

- הציווי נכתב כאן בצורה מתפרצת, כשלכאורה אין כל קשר בינו לבין המסופר לפניו.
 - מדוע מצווה משה כבר כאן לעלות אל הר העברים ולמות? על פי בחינת התאריכים המופיעים בכתובים, נאמרו הדברים בין מותו של אהרון בראש חודש אב של השנה הארבעים, לבין נאמו של משה בתחילת דברים שנאמר בתחילת חודש שבט שלאחר מכן. על פי המסופר מכאן ועד לסוף חומש דברים, היה משה מעורב בעוד עשייה רבה. מדוע אם כן הצטווה כבר כאן לעלות ולראות ולמות?
 - משה כלל אינו מגיב לציווי לעלות אל הר העברים, תגובתו היא הבקשה למנות מנהיג שיחליף אותו בבא העת. הכיצד?
 - הציווי כאן הוא תעתיק כמעט מדויק של הציווי שנצטווה משה ביום מותו בסוף פרשת האזינו (דברים ל"ב, מה). מה משמעותה של כפילות זו?
- השאלות הנ"ל העסיקו הרבה מהפרשנים של המקרא, ומצינו אצלם שלוש גישות עקרוניות.

א) ההודעה הנבואית המטרימה-גישת הרמב"ן

¹ כ"ה 10-15 כריתת ברית שלום לפנחס; 16-18 צרור את המדיינים; כ"ו 51-1 המפקד השני של בני ישראל 52-56 לאלה תחלק הארץ בנחלה; 57-65 מפקד הלויים; כ"ז 1-11 בנות צלפחד וירושתן; 12-14עלה על הר העברים; 15-23בקשת משה-איש על העדה; כח, כ"ט-ל 1 קרבנות המוספים

הרמב"ן כהרגלו רואה את הכתובים במבט רחב, ומתייחס למיקומה הבעייתי של הפרשה. גישתו פשוטה, הפרשה מסופרת שוב בסוף פרשת האזינו, בתיאור ימי משה האחרונים. **זהו מקומה הנכון של הפרשה**. שם מצטווה משה לעלות על הר העברים ולמנות את יהושע כמחליפו. ושם הוא מממש שני ציוויים אלה. כאן מופיעים הדברים כגילוי מטרים של הקב"ה, המגלה למשה את תכניתו העתידית. הסיפור כאן הוא מעין נבואה הנמסרת למשה כדי שלא יעלה על לבו שאולי יכנס לארץ כנען. גישת הרמב"ן אינה פשוטה. מה מקום יש להעביר אל משה כמחצית השנה בטרם נפטור, את הנבואה המתייחסת לסיפור סוף חייו? גם לשונה של הנבואה קשה. כמו כן גישתו מחייבת אותו להסביר שמילות הציווי **עלה וראה**, המופיעים בפסוק י"ב, משמעותם לשון עתיד רגיל, בבחינת יגיע בקרוב הזמן בו תעלה ותראה.

ב) שני ציוויים נפרדים לעלות על הר העברים-גישת הרב יצחק אברבנאל

הקשיים על פירושו של הרמב"ן, הביאו את הר"א לדרוש את הציווי של פרשתנו כציווי העומד בפני עצמו. בחודשי חייו האחרונים על משה להכין את העם למעבר אל ארץ כנען. כדי שיוכל להכין את המעבר כראוי, טוב יהיה אם משה יראה את הארץ כמה וכמה פעמים. מאחר ומשה מנוע מלהיכנס לארץ, ראוי שלפחות יוכל לראותה מפסגת הר העברים. בתגובה לציווי עכשווי זה, מבקש משה למנות את מחליפו, ויהושע מקבל את המינוי. לאחר חודשים ספורים בימי חייו האחרונים מקבל משה שוב את הציווי לעלות על הר העברים הר נבו ולמות שם. הקושי העולה מגישת הר"א הוא שמשה לא מקיים את הציווי, למרות שמדובר בציווי העומד בפני עצמו, שאינו קשור לציווי האחרון של פרשת האזינו.

ג) הציווי כמתן ספרותי-הרב אלחנן סמט

הרב אלחנן סמט רואה את מינויו של יהושע כעיקר הסיפור, ובמודע הוא מתעלם לרגע מהציווי לעלות אל הר העברים. על פי פירושו, מתוך שמשה מונה את ישראל, הוא מבין שיש למנות לעם הנכנס לארץ מנהיג ראוי. הניתוח הספרותי של בקשת משה, והשוואת הבקשה לסיכום המניין של בני ישראל, מרמזים על כך. הפועל **פקד** מופיע בבקשת משה למנות מנהיג, וגם הביטוי הייחודי **צאן אשר אין להם רועה**, המופיע בבקשת משה למנות מנהיג מחליף, רומזים על מפקד בני ישראל. מתוך כך סבור הרב סמט שמשה הפוקד את העם, מתעורר לבקש את מינוי מחליפו. זה תוכנה העיקרי של הפרשה. הציווי לעלות על הר העברים ינתן למשה רק בסוף ימיו ממש, ואין מקומו כאן כלל. **הציווי נכתב כאן מאחר וקיים צורך להציב כותרת לסיפור המרכזי**, דהיינו לבקשתו של משה למנות לו מחליף. לדבריו "בקשתו של משה באה באמצע פעילותו הרגילה כמנהיג העם, ועל כן היא היתה מכה בנו כרעם ביום בהיר, ללא כל הכנה נפשית מצדנו וללא כל בסיס בכתוב. אלמלא הודיעה לנו התורה לפני כן כי קרוב יום מותו של משה (ובכך רמזה לנו כי גם משה עצמו מודע לכך)".

ד) הסיפור המפוצל-גישת הספר

בדעתנו להציע הסבר שונה המסתמך על המקום השלישי בו מופיעה העלייה על הר העברים. כוונתנו היא לתחילת פרשת ואתחנן בדברים פרק ג. לאחר שבתחילת הפרק משה מתאר את כיבוש עבר הירדן ומסירתו לבני ראובן גד ומנשה, הוא עובר לספר על בקשתו מהקב"ה לעבור לארץ כנען. כאן מתחילה פרשת ואתחנן, עם תחילתו של משה לעבור אל ארץ כנען.

דברים ג, (כ) וְאַתְחַנֵּן אֶלֶּה' בְּעֵת הַיּוֹם לֵאמֹר: (כד) ה' אֱלֹהִים אֲתָהּ חָחַלְתְּ לִי לְהִיאֵר אֶתְעַבְדְּךָ אֲתַגְדֹּלְךָ וְאֵת יְדֹךָ חֲזַקְתָּ אֲשֶׁר מִרְאֵי בְשָׁמַיִם וּבְאֶרֶץ אֲשֶׁר עֵשָׂה כַּמְעַשְׂיךָ וְכַגְבוּלְתֶּךָ: (כה) אֶעֱבְדֶנָּה וְאֶרְאֶה אֶתְהַאֲדָרְךָ הַטּוֹב לָהּ אֲשֶׁר בְּעֵקֶר הַיַּרְדֵּן הִתְקַדְּשָׁה וְהַלְבַּנּוּ:

משה מתאר גם את סירובו של הקב"ה הכולל את הציווי לעלות ולראות את הארץ מעל ראש הפסגה, ואת הציווי למנות את יהושע כמחליף.

(כז) וַיִּתְּעַבֶּר ה' בֵּי לִמְעַנְנֵיכֶם וַלֵּאמֹר אֶלְכֶם וְיֹאמְרוּ ה' אֵלֵינוּ רַב־לָךְ אֱלֹתֶיךָ דַּבֵּר אֵלַי עַד בְּדַבְּרֵךְ הַזֶּה: (כז) עַל־כֵּן רָאשׁ הַפְּסָגָה וְשָׂא עֵינֶיךָ וְרָא וְצַפְצֵף וְתִימָנָה וְתִימָנָה וּמִזְרְחָה וּרְאָה בְּעֵינֶיךָ כִּלְאֵי תַעֲבָר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: (כח) וַצִּי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחִזְקִיָּהוּ וְאַמְצֵהוּ וְיָצֵא אֶת־הַיַּרְדֵּן וְהוֹאֵל יָנֹחַ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דַּבַּרְתָּ: (כט) וַיָּשָׁב בְּגֵאֵי מִדְבַר פָּאָר:

2

המדרש משייך את סיפור תחינתו של משה, למסופר בפרשתנו. וכך מצינו בספרי במדבר פסקא קלה, **בשעה שנכנס משה לנחלת בני מר ובני ראובן שמח ואמר דומה אני שהתיר לי נדרי. התחיל שופך תחנונים לפני המקום... שנאמר ואתחנן אל ה' (דברים ג כג) במיני תחנונים.** צירוף שני המקורות מאפשר לנו לקבל את התמונה השלימה כדלהלן. הסיפור התחיל עם כניסתו של משה לנחלת שבטי עבר הירדן. כניסה זו מעוררת אצלו את הרצון להצטרף לעוברים לארץ כנען. הוא מתחנן אל הקב"ה, ומבקש לעבור. הקב"ה מסרב, ומודיע על הסירוב למשה באמצעות הציווי לעלות להר העברים. ההנחיה לעלות אל הר העברים גורמת למשה לבקש למנות לו מחליף. יהושע נבחר ומשה סומך ידיו עליו.²

צירוף הסיפור מפרשת ואתחנן לסיפורים של פרשת פינחס, מחייב להתמודד עם שני קשיים.

- עלינו לברר מדוע אין הפרטים בשני הסיפורים זהים.
- עלינו להסביר מדוע פיצלה התורה את הסיפור, ולא הזכירה בפירוש את תחינתו של משה, כאן בפרשת פינחס.

הקושי הראשון מהווה פרט מהבירור הכולל של היחס שבין סיפורי המדבר המתוארים בחומשים הקודמים, לבין אזכורם על ידי משה בנאומו האחרון שבספר דברים. נראה שמשה בנאומו בדברים שינה את אופן הצגת הדברים, מאחר ורצה להשפיע על הדור הנכנס לארץ ולעודדו. מתוך כך העביר משה בנאומו ציוויים של הקב"ה והציגם כיוזמות שלו או של העם, ולהיפך, הציג יוזמות של העם כציוויים של הקב"ה. כך גם כאן. משה בנאומו מעוניין לבסס מעמדו של יהושע כמנהיג החדש. לכן פוסח משה על הבקשה שלו למנות לו מחליף, ומזכיר רק את בחירתו של יהושע על ידי הקב"ה-וַצִּי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחִזְקִיָּהוּ וְאַמְצֵהוּ. הקושי השני מחייבנו להסביר מדוע נמנעה התורה מלהזכיר את תחינת משה בסיפור הדברים בפרשת פינחס, למרות שתחינתו מהווה מרכיב חשוב בהתהוותה של הפרשה.³

עלינו להסביר שהתורה נוקטת לעתים לפצל את סיפוריה ולהעביר חלק מהסיפור למקום הנראה מתאים יותר. תחינתו של משה מייצגת בקשה אישית שלו שאינה משתלבת עם צרכי העם. לבקשות אישיות שכאלה כמעט ואין מקום בסיפורי התורה, המספרות את סיפורו של העם על מנהיגיו. רק בנאומו האחרון הכולל גם גישות והרגשות אישיות, מוכנה התורה לכלול בקשות שכאלה.

גם בקשותיו של משה שהוזכרו בחומש שמות ובחומש במדבר הנראות כבקשות אישיות, הן למעשה בקשות **עבור העם**.⁴

סיכום

הסתמכות על העיקרון שדברי התורה משלימים אלה את אלה, מאפשרת לנו לקרוא יחדיו את סיפור תחינתו של משה בתחילת פרשת ואתחנן, עם הציווי המתפרץ לעלות אל הר העברים בפרשת פינחס. הסיפור המאוחד מובן היטב, שהרי תחינתו של משה היא המניע המרכזי שלו. התורה נמוגעת מלהזכיר את בקשתו האישית של משה בפרשת פינחס, כדי להדגיש את פעילותו הממוקדת והמתמדת של משה עבור עמו אותו אהב ועבורו מסר את נפשו.

² מבין הפרשנים הקלסיים, מצינו שרק החזקוני (המאה ה"ג צרפת) הלך בדרכו של הספרי, וכרך את שני הסיפורים יחדיו. וכך כתב בפירושו לפרשת פינחס,

(יב) עלה אל הר העברים חסד כאן מה שהתפלל משה לעבור בארץ ומירשו במקום אחר כדכתוב ואתחנן אל ה' וגו'.

³ כבר הפרשנים הראשונים היו ערים לפיצול של סיפורים, ולעתים פתרו הדבר בהערה כללית שדברי התורה צריכים אלה לאלה. ראה לדוגמא רש"י (במדבר כא כא) וישלח ישראל מלאכים - ובמקום אחר תולה השליחות במשה.....**הכתובים הללו צריכים זה לזה, זה נועל זה פותח.**

⁴ כדוגמא נביא שני מקומות שכאלה. הבקשה לאחר חטא העגל, נראת בבקשה אישית, אך כל מטרתה למנוע כילוי של העם. (שמות לב) ויקָשֶׁב מִשָּׁחָ אֱלֹהִי וַיֹּאמֶר אֶנְכִּי אֶתְּאֵל הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעַשׂוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ זָקָה: (לב) וַעֲתָה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם אֵין מַחֲסֵינִי נָא מִסִּפְרָךְ אֲשֶׁר כָּד קָתַבְתָּ: וכן מצינו בבקשתו האישית לכאורה בקרבות התאוה בפרשת בהעלותך. גם כאן משה מבקש למעשה למלא בקשת העם למזון (במדבר יא) וַיֹּאמֶר מִיֵּן לַיהוָה לְתַתֵּן לְכָל־הָעָם הַזֶּה פִּירְזָבָבָב עֲלֵי לֵאמֹר תִּנְהַלְּנוּ בָשָׂר וְנִאֲכַלָּהּ: (יד) לֹא־אוֹכְלִי אֲנִי לֶבֶד לֵאשֶׁר־אֵתֵּן לְעַמִּי הַזֶּה כִּי כָבֹד מִקִּנִּי: (טו) וְאִם־כִּכְהָ אֲתַעֲשֶׂה לִּי הֲרֵגְנִי נָא הֲלֹא אִם־מִצַּאֲתִי חָרָן בְּעֵינֶיךָ וְאֵל־אַרְצָה בְּרַעֲתִי:

שבת שלום ומבורך